

Lakewood Daf Yomi

PRESENTED BY SRULY BORNSTEIN

לע״נ

ברוך דוב ז״ל בן יבלחט״א משה חיים ווידרא נ״י
הרב שמעון דוד בן ר' יעקב יוסף איידער זצ״ל

מראה מקומות רשפי אש

לע״נ מרים שיינדל בת יבלחט״א אפרים שמעון סינאוויץ

בגמ': אמר רב אדא בר אהבה אף אני אומר מימות רבי עד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד.

בתורת חיים כתב, 'לפי שהתורה יש בה ג' חלקים, מקרא משנה ש"ס, ולכך כשם שהמקרא נכתב ע"י משה, שלא היה כמותו בכל ישראל בתורה וגדולה, כך המשנה נכתבה ע"י רבי, שלא היה ג"כ כמותו בתורה וגדולה בכל ישראל, שעל ידי שהיה הגדול בתורה וגם בגדולה, לכך היה כח בידו לאסוף את כל החכמים, וקיבץ כל הדינים ופירושים שנתחדשו מימות משה עד זמנו וכתבם על המשנה. וכן רב אשי, לפי שהיה הגדול בתורה וגם בגדולה, לכך היה כח בידו לאסוף את כל חכמי דורו, וקיבץ כל הדינים ומימרות שנתחדשו מימות רבי ואילך וכתבו על הש"ס.

★★

בילקוט הגרשוני הביא בשם רבי שמעון סופר מקראקא (נכד הזתם סופר) דבר נפלא, דהנה ראש מפרשי כל התורה, הם משה, רבי רב אשי, ורש"י, וכולם נרמזו בתיבת 'בראשית', שעל משה דרשו חז"ל 'בשביל משה שנקרא ראשית שנאמר (דברים לג, כא), 'יורא ראשית לו', וכמו כן יש בתיבה זו אותיות רבי, רב אשי, רש"י.

★★

בגמ': דיני נפשות מתחילין מן הצד מנה"מ אר"א בר פפא אמר קרא לא תענה על ריב לא תענה על רב.

ופירש"י שאם יתחילו מהגדול, או אף אם הקטן יראה זכות, לא יחלוק על הגדול.

על פי זה פירש הגר"א מוילנא ז"ל (הובא בס' המאור הגדול עמ"ס גיטין) בעובדא דקמצא ובר קמצא ששדא מום בקרבן ששלח הקיסר, שסברו לקרובי משום שלום מלכות, א"ל ר' זכרי' בן אבקולס יאמרו בע"מ קרבין למזבח, סבור למקטלי' דלא לזיל ולימא, א"ל ר' זכרי' בן אבקולס יאמרו מטיל מום בקדשים יהרג, א"ר יוחנן ענותנותו של רבי זכרי' בן אבקולס החריבה את בתינו שרפה את היכלינו והגלתנו מארצינו.

וצ"ע היכי אנו רואים עניות בדברי ר' זכרי' בן אבקולס.

וביאר הגר"א שבעצם ר' זכרי' בן אבקולס הי' מופלא שבבית דין, וא"כ הי' ראוי שיתחילו לדון מן הצד ולא ממנו,

אבל הוא מרוב ענותנותו חשב שהוא בדרגת אותם שמן הצד, והגיד את הדיעה שלו, אבל כיון שהי' באמת הגדול והרב שבהם, לא היו יכולים לחלוק עליו, וזה גרם להחורבן, שנתקבלו דבריו.

★★

כתב בשו"ת הרדב"ז (סימן ש"ח), שאלת בלא תענה כו' ודרשינן לא תענה על רב מופלא, וקשה וכי אחד מסנהדרין שראה המופלא טועה לא יוכל לחלוק עליו ולא עוד אלא שעובר בלאו, והא כתיב [לקמן פ"ז] מדבר שקר תרחק.

תשובה, אין אזהרה זו על הקטן שלא יחלוק על הגדול בדין, אלא עיקר אזהרה על הגדול שלא יתחיל ויאמר דעתו תחילה, דלמא יפתח בחובת הנידון ושאר סנהדרין קטנים ממנו לכבוד המופלא לא יחלקו עליו, לפיכך יתחילו מצד, כי שמא לאחר שישמע טענותיהם יהפך בזכותו אע"פ שבתחילה היה כוונתו לחובה, מיהו אם רוצה הקטן לחלוק על הרב הרשות בידו.

ושיעור הכתוב כך הוא, לא תתחיל לדבר, כי שמא לא יענה על רב ונמצא תתחייב שלא כדין ואזהרה על הגדול, וכן כתוב בשם ר' דוד תלמיד הרמב"ן. ואם תאמר דהא בדיני ממונות מתחילין מגדול, ולפי"ז צריך לומר דהכא בדיני נפשות מיירי, והלא הקרא איירי נמי בדיני ממונות דכתיב לנטות דבעינן בית דין נוטה אפילו בדיני ממונות בריש סנהדרין [ג ע"ב]. וי"ל דקרא איירי בדיני ממונות ודיני נפשות, אבל דרשא דלא תענה על רב מיירי רק בדיני נפשות, דבעי ושפטו העדה והצילו [מסעי ל"ה, כ"ד - כ"ה], אי נמי דכתיב על רב וקרנין על ריב וסתם ריב דיני נפשות ואיכא תנא דסבירא ליה דכולה קרא בדיני נפשות ולא בדיני ממונות.

★★

בגמ': דיני נפשות מתחילין מן הצד מנא הני מיילי רבב"ח אמר ר' יוחנן מהכא ויאמר דוד לאנשיו חגרו איש את חרבו וגו' ויחגור גם דוד את חרבו.

בתוס' הקשו דהכא חזינן דמורד במלכות בעי למידייני, ואילו במגילה (י"ד ע"ב) מבואר דמורד במלכות לא בעי למידייני.

דברים

קצה

ההסתר הוא רק בעיני ישראל, שישראל לא יראו שהכל בהשגחה פרטית, כל נדנוד צער ועינוי וכל הרפתקאות שעוברים עלינו בגלות, אבל מ"מ הכל הוא בהשגחה. וזה שקוראים אותו שבת חזון, כי קריאת ההפטורה פועלת לעורר ענין: וירא את ענינו, ולקשר היסורים בהשורש.

והנה במס' ברכות (ה', א), איזה יסורין של אהבה, כל שאין בהן בטול תורה, וחד אמר כל שאין בהם בטול תפילה, וחד אמר אלו ואלו יסורין של אהבה הן. וכתב השל"ה כמ"ד אלו ואלו יסורין של אהבה הן כן ההלכה. ולענ"ד יש לומר דאלו ואלו דברי אלקים חיים הם, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, דלכולי עלמא לא נחשבים יסורין של אהבה אלא רק כשאין בהם בטול תורה ותפילה, אך כתוב (תהלים נ', ט"ז): ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי, ובעל עבירה שעושה מצוות טורפין אותן בפניו (רמב"ם פ"ז מהל' תשובה, הל"ז), וע"י יסורים מתמרק מעבירות שלו, ועי"ז מתקבלות אח"כ תורתו ותפילתו ברצון בשמים. נמצא דהיסורים הם צורך לתורה ולתפילה שיהיו לרצון, וכיון שהיסורים הם צורך התורה והתפילה לא נחשבים בטול תורה ותפילה, דהם עצמם נחשבים כתורה ותפילה, כמו זבולון ויששכר דגם זבולון מקבל שכר כיון שגורם ליששכר שיוכל ללמוד, ואדרבא זבולון עדיף דגדול המעשה יותר מן העושה, כמש"כ במד"ר (נשא, פי"ג, ט"ז). אמנם כל זה כשהיסורים הם בהשגחה, אבל אם הם דרך הסתרת פנים, שנעזב למקרה, בזה ליכא מירוק כנ"ל, ושוב הם יסורים שיש בהם בטול תורה ותפילה, וע"ז איתא למאן דאמר דלא חשובים יסורין של אהבה רק כשאין בהם בטול תורה ותפילה.

אמנם כל זה בשעתו, אך סוף כל סוף כל איש ישראל בא אח"כ לבחינת: וירא את ענינו, ואז נעשה מזה למפרע מירוק, וגורם למפרע שיתקבלו התורה והתפילה שלאחר היסורין ברצון, ונעשו מכולם למפרע יסורים של אהבה, וע"כ הלכה כמ"ד אלו ואלו יסורין של אהבה הן. (תרפ"ה)

שמעתי מהכם אחד על שעושיין סיום בשבוע שחל בו ט' באב, ולומדים בעיקרו כדי לאכול בשר, דלכאורה לאו שפיר עבדי. י"ל עפ"י מש"כ בשפת אמת: למשמאילין בה סמא דמותא, דלימוד אפילו שלא לשמה מועיל לדחות הרע והמוות, אך למיימינים בה סמא דחיי, שגורמת עוד חיים, עכדפת"ח וש"י. ואיתא בספה"ק דימי המצרים הם גדולים מאד בקדושה, אך לפי גדלם יש הסתר גדול, נמצא שאף לימוד שלא לשמה או מועיל לסלק ההסתר כנ"ל, סם לסלק המוות ונפתח אור גדול. ע"כ שפיר דמי לשמות ולאכול בשר אף בלימוד שלא לשמה או, והוא נכון. (תרפ"ה)

בש"ס גיטין (נ"ה, ב) אקמצא ובר קמצא חריב ירושלים. כבר הקשו מה חייב קמצא בזה? ונראה דהנה המהרש"א כתב שם, דקמצא ובר קמצא היו אב ובן, ובר קמצא היה בנו של קמצא, עיי"ש, ובן הוא פנימיות האב, כמוש"כ במק"א, והוא מרמו דגם קמצא רחמי' לא היה אוהבו אלא רק בחיצוניות, ולא בפנימיותו, וע"כ בנו [בר קמצא] שהיה הפנימיות שלו, הוי בעל דבבי'. נמצא דגם קמצא היה חייב משום שלא היה אוהבו בשלימות, שמוה נצמח בר קמצא. (תרפ"ו)

נירון קיפר לא רצה להחריב המקדש וערק ואיגייד ונפק מיניה ר' מאיר (שם

נ"ו, א). ונראה דמה דנפיק מיניה ר' מאיר היתה מידה כנגד מידה. כי בריש מס' בבא

בבא (ג', ב) דהורדוס הרג החכמים ונסבי' בבא בן בוטא עצה לעסוק בבנין בית

המקדש, הוא כבה אורו של עולם ילך ויעסוק באורו של עולם, עי"ש, ע"כ גירון קיסר שבאה עבירה זו לידו להחריב בית המקדש אורו של עולם ופירש ממנה, זכה לעומתה שיצא ממנו אחד מחכמי ישראל שנקראים ג"כ אור של עולם, כהא דדריש בבא בן בוטא הנ"ל, ור' מאיר שמו מורה עליו, שמאיר עיני חכמים בהלכה (עירובין י"ג, ב), ושהוא אורו של עולם. (תרפ"ז)

ואתחנן

ואתחנן אל ה' בעת ההיא (ג', כ"ג), פירש"י לפי שאמר לו הקב"ה וחנותי את אשר אחון, אמר לו בלשון ואתחנן. נראה לענ"ד לבאר בס"ד בהקדם הפסוק (שמות ל"ג, י"ט): וחנותי את אשר אחון, היינו אף שעתה אינו ראוי לחנינה, מ"מ אם בעתיד יהיה ראוי שאחון אותו, אני חונן אותו תיכף, וז"פ: וחנותי — את אשר יהיה ראוי בעתיד — את אשר אחון. והנה בתיבת ואתחנן, הו' מהפכת העתיד לעבר, כי אתחנן בלא ו' פירושו בעתיד, ועם ו' פירושו עבר. ובודאי יש טעם בכל מקום שנכתב כן למה נכתב באופן זה, שעצם המלה תהיה פירושה עתיד אלא שע"י ו' מתהפכת לעבר. ובנדון אשר לפנינו אבאר לפי הנ"ל, דמרע"ה החזיק עצמו שאינו ראוי עתה לחנינה, אך כיון שהשי"ת אמר לו: וחנותי את אשר אחון, דמי שיהיה ראוי לחנינה בעתיד אחוננו עכשיו, הנה דבונה העתיד נחשב כעבר לזכותו. ע"כ אמר בלשון ואתחנן, בהתהפכות העתיד לעבר, כמו הו' של המלה שמהפכת העתיד לעבר, כדי שהשי"ת ג"כ יתנהג עמו כן, לחוננהו בעבור העתיד, ולהפוך לו העתיד לעבר. ובזה יתבאר מה שכתוב אחר זה: אתה החלות וגו', דהנה מצינו דהשי"ת אומר לישראל (זכרי' א', ג'): שובו אלי נאם ה' צבאות ואשוב אליכם וגו', וישראל מבקשים להיפך (סוף איכה): השיבנו ה' אליך ונשובה, ומרע"ה ביקש כאן שתהיה אתערותא דלעילא קודם, אף שאינו ראוי עתה לכך, כיון דאח"כ יהיה ראוי. ולחוק טענתו אמר: אתה החלות, כלומר כל המדריגות שיש לי עד כה כל זה היה באתערותא דלעילא קודם. וז"פ: אתה החלות, שהתחלה היתה מצדך, וע"כ אני מתחנן שגם עתה יהיה כן. (תרפ"ד)

ואתחנן אל ה' וגו'. אתה החלות להראות את עבדך את גדלך וגו'. אעברה נא וגו' (ג', כ"ג—כ"ה). צריך ביאור למה נקט כאן לשון ואתחנן דווקא, יותר משאר לשונות של תפילה. וכן מה נתינת טעם הוא [ועי' רש"י מה שכתב בזה]. ונראה דחזקא קושיא מתורצת בחברתה. דהנה בכל עשרה לשונות של תפילה ליכא ת' התפעל רק בלשון תפילה ותחינה, מתפלל ומתחנן. ונראה לבאר ענין ת' התפעל, דהנה מצינו במידת פורענות כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיקים לרשעים (ב"ק, ס', א), אף שהצדיק לא היה ראוי לאותו עונש מ"מ מתפשט עליו העונש מן הרשע, וא"כ ק"ו במידה טובה מרובה, שכיון שניתנה רשות למידת החסד לגמול חסד עם אדם, ראוי שיתפשט החסד גם למי שאינו ראוי. וגם לאותו אדם עצמו ראוי שיתפשט החסד יותר מהגבול, אפי' לגבי דברים שאינו ראוי להם, וק"ו בן בנו של ק"ו שראוי שיתפשט החסד באותו דבר עצמו יותר מן הגבול. אך ההבדל בין תפילה ותחינה, דתפילה פירושה כשעיקר הטובה בא לו בדין, ועל זה באה

הניזקין פרק המישי גיטין

[דף נו ע"א - ע"ב]

דף נו ע"א ואמר הואיל והווי יתבי רבנן ולא מיהו כו'. איכא למימר מה שלא מיהו משיני שלא היה צידם למחות ואפשר שעשו כן כי המוספה היא שגריה

בלאומו הדור כמ"ש בטוטה קב גבי אגריפס המלך:

שדר להו עגלא תלתא כו'. רמז להם שפקודת העגל וציוס פקדי ופקדתי גו' (ק) עדיין צידם כמו שהיה צמורבן בית ראשון כמ"ש במלך קד) קרבו פקודת העיר ואיש כלי משחיתו גו' (ק) היינו העגל שנאמר וציוס פקדי ופקדתי גו' ואולי שאמר עגלא תלתא ע"ש ג' עגלים כמ"ש ג"כ שם עד ירבעם היו ישראל וינקים מעגל א' מאלן ואילך מג' עגלים:

ואמר דשדא ביה מומא בניב כו' לדירדן הוי מומא כו'. רמז להן ללאומו דור שהיו צהן צעלי לטון הרע שהוא מוס יגב שפמים באלס וא"ל דיוקין שזעין שהיו הן צעלי לרי עין שהוא מוס דוק שזעין באלס כמו שגראה ממעשה הזה שלא רעה שהיה צמירי מסעודתו וגם זיישו צדברים:

ואמר יאמרו בעלי מומין קריבין כו'. דודאי הכא צעלי מומין קריבין כה"ג משום שלום מלכות אבל ילמדו לומר דעלי מומין כאילו קריבין גם במקום אחר שלא משום שלום מלכות וקאמר ר' יוחנן שזה שלא נקרב קרבו של מלכות חס היה פסוק ההציה צימו וקרפה היכלו כו' גם כי נגזר אז גלות עליהם בעבור שנאת חנם אפשר שהיית לא היה נמרז שהיה המלכות חס עליו אילו היה קרבו קרב אבל עמה שלא נקרב קרבו היה חמתו על היפת שאמר אין לו טורח זו:

כי שדא גירא למזרה כו'. עשה כן דרך קסם כשהיה סמוך לעיר כפרשי ונראה לפי עינו דנמקום אחד מד' רוחות העיר עמד לירות חלו לרבע רוחות וא"כ אחד מהרבע רוחות היה נגד ירושלים ואין זו הידוע שפבל צירושלים חס היה סמוך לירושלים ואפשר שלא היה סמוך כ"כ כדי שיוכל לירות לעיר אבל הרוח נשאו דרך הפלה עד לעיר:

א"י ונתתי נקמתי באדום גו'. נקמתי שהם המריבו צימו של הקב"ה צבית שני והקנמה תהיה ע"י עמו ישראל לא כמו צבית ראשון שלא הימה הנקמה ע"י ישראל כ"א ע"י מלכות פרס אבל לעתיד נאמר קו) ועלו מושיעים צהר ליון גו' ו"ש הקב"ה צבי לחזו צימיה דאי לא היה רגונו נכך א"א צדינו להחריבו וצבי לכפריי ידיה כו':

ואמר ערק ואזל ואיגיד כו'. עיין בספר יחסין שכן נמצא בספר חיי מלכים דנירון קוסר צח כו' ע"ל ע"ש:

הדר בהו וההו תלתא עתידי כו'. בלתי דתמי קו) איכא כל הך עובדא צפנים שונים וחסדי שם נקדימון בן גוריון צמתי והווי ארבע עמירי ואמר נקדימון שנקדה לו חמה כו' פי' שמוחן ע"פ מ"ש כפ"ק דיומא קו) נמקדש שני היו עוסקין בחויה ומלות כו' וזהו אמר כיון שגם עשיריהם היו צעלי מעשים נקדימון שנקדה לו כו' ע"י ספלותו כמפורש בנענית קט) בן ללגא שזעב שכל הננוס כו' שהיה פחו מלויה לכל בן צינית כו' שהיה זכיר במנחת צינית כמ"ש ביה קו) למען חזכרו את כל מנחתיו כו' וא"ד שהיה קסמו מוטלת כו' והיה צדו להחלל עליהם צפני המלכות אי לאו דלמסקין משום דהווי צה צרינו כו' והם פריצי ישראל שהווי צהם כמפורש ביוסופין הם סמוך שנחתו את אה זה גרמו להם החורבן והגלות שלא היו רוצים ליכנס לרומים דקאמר לאל"ל רבנן יעצוד שלמא כו' שכבר ידעו זה כי סימן אצות לצנים שאמרו יעקב קיא) ועבר לא דלוגי לפני עבדו גו' כמפורש בחידושינו בגארות דפ"ק דע"י קרב) ולכך אמרו רבנן לא מסמיעא מלתא לעבוד צהדיהו קרבא:

ואמר מרתא בת בייתוס עתירתא כו'. ז"ל קיג) דלן זו מרתא בת זימון כו' דקדשה משהו גם נמלא דמתנן פרק בע"י קיד) דהיהו צומן ינאי המלך הוית כדלמרינן שם וינאי מקמייהו עובא הוה שהיה מצני משמונאלי כדמוכח בכמה דוכתין וניהו צימוא קטו) פירשו המוס' דזה ינאי לאו ההוא ינאי מצני משמונאלי דל"כ לא הוה מוקים ליהושע כ"ג) דליהו גופיה כ"ג הוה כדלמ' פרק האומן קטו): סבירא ליכא חיוררתא איכא כו'. חשיב כאב ד' מיני להם לפי שנקיים המקדש שהיו מתקריבין לממי מודה שהן ארבעה מינין וע"ד וכו' לתמינו הוא ארין קיד) אבל הוא מווינו משלחן גבה להתנכך פרגטיו בד' מיני לתמין שזכר בלאו ובהטעל

הקרנה זו צנהמ"ק גם שהיו כפוי טובה ששרפו כל מוונותיהם ניטל מהם ארבע מיני לחם שזכר קיח):

קרי עליה ר"י ב"ז הרכה בך והענוגה אשר לא נסתה גו'. לפי שכבר כתיב בלש כל העינין קיט) האיש הרך כן והענוג מאוד תרע עינו גו' לנד מזה שלא נכחצ באיש רק הוסיף דבר זה באשה שהיא צענע רכה וענוגה ביותר לרמוז על אשה זו:

דרבי צדוק יתיב מ' שנין בתעניתא דלא ליחרוב כו'. דלרעעיס שנין קודם שנמרב היפת חו זו סימני חורבן כדלמרינן פרק היו צדוקין קב) דמי' שנה קודם שנמרב היפת צעלו סנהדרין דו"ק:

ל"ב דהבא וכספא שדיתיה כו' כספם בחוצות ישריכו. אסיפא דקרא קבא) קסמין דכתיב כספס והבס לא יוכל להילס ציוס עזרת ה' נפשם לא יצנעו גו' וירשאו דקרא לא כתיב והבס גבי השלכה אלא דהכי כתיב והבס לנדה ליה גו' אולי שהוא על גודל מטאס והבס כדלמ' צימוא קב) דמקצא דדיירי עיילא ליה מרתא צמ צימוס לינאי מלכא לאוקמא ליהושע בן נמלא כ"ג):

וקב"ר"תו לעלמא בכפנא כו'. גם שהם אמרו ניפוק יעצוד קרבא צהדיהו מ"מ לדעת רבנן לא הוה מסמיעא מלתא והם שרפו אוזר המטיס תלה הכפנא בהם וק"ל:

ו"א ליעול בך איניש אחרינא דלא לירגשון בך כו'. וזהו דלא ליצנך ליעול ציה איניש אחרינא לא ירגשון דרך הצדיקים לזוה קב) על כך כמו שזמנינו ציעקב קב) וק"ל:

ש"במא עליך מלכא שלמא כו'. דכפתינן שזום למלך כדלמרינן לקמן בסוף פרקין קב):

ד"א מלכא אנא כו'. פרש"י והתעללתי ע"י עכ"ל ולולי פירושו נראה משום שזולו צכודו המלך והקיסר שהיה צחותה שעה:

ע"ב דכתיב והלבנון באדיר יפול ואין אדיר כו'. לפי עינין שלמעלה קבו) עוד הוסי' ננוב גו' על מפלת סמריבו וסילומיו נאמר כל העינין אף הדרש דהכא משמע ליה למדרש על חורבן המקדש דלון לננון אלא וימימי מדכתיב הנה הטוב הזה והלננון דלא נאמר הנה הטוב צה' הידיעה רק על הר המוריה שכבר נמחר לטוב מאצותיו אברהם ימאך ויעקב והלננון קאי על צנינו של מקדש צהר הטוב הזה מעני לננון גם כי הוא מלשון צנין או מלשון כפרש"י קבו) דו"ק:

א"י חבית דבש ודוקין כו'. דבש הוא אחד מהמקיים שיש בו משום גילוי קב) ודוקין שהוא הנחש הוא כרוך עליה עד פתיחתה שיוכל להטיל בו ארס ולהסין את האדם ואמר דעודאי שזברים החצית ולהפסידה עם קלמ דבש קטו) בשביל הדוקין להורגה עם צבירת החצית ורש"י פירש כדי שילך הדוקין כו' עכ"ל ואין זו צמשמע דל"כ מה יריות צבירת החצית וה"ג קאמר למאי דליצעי ליה למימר כו' דשקלינן לדוקין וקטלינן ליה כו' והדמיון הצרינו הם הנמשים וחומת העיר הוא החצית וכל אשר צה היא דבש צמחוכה גם אם יהיה חומת העיר לצריפה ויהיה הפסד קלמ גם צמה צמחוכה חרויה צהרימת צהדינו:

ואמר משיב חכמים כו'. ר"ל דעון אנשי הגורם הוא הגורם שהקב"ה משיב חכמים גו' שלא יהיה להם דעת להשיב:

א"י לא הצטער שמועה כו'. אפשר שיער עלמנו שהיה חושב כי חמתת חולי נפוח רגלו וע"כ כש"ל שמועה טובה כו' א"ל מאי תקמיה כו' דודאי היה צדו לעשות לו נעולים אחרים אלא שאמר דמי' נפוח הוא זה ומאי תקמיה וא"ל לימי מינש כו' צה מראה דלאו חולה נפוח הוא דלא צבי רפואה כחול אחר:

א"י ומאחר דהכמיתו כולי האי אמאי לא אחית כו'. הוסיף בקולותיו דלעיל דמתוך חמתתם היה כך לבא אללי ולהנצל מצרינו דלא שנקון דקאמרת והשיב אעפ"כ הא אמרי כך דגם הם חכמים ולא נוכל להנצל מהם וא"ל הא נמי אמרי כך צמשל דלעיל:

ואמר אי אלהימו צור גו' זה טיטוס כו'. כדברי ר' נמיה ספרי שצבר הכמוז כלפי אומות ואמר האויב זה טיטוס אי אלהימו גו' שהיוו כדממטיס דקטבור

חכמת שלמה הש"ם

דף נו ע"א גמרא כל אקלידי כו'. ז"צ פי' שפמחות קל): שם אכלבא. ז"צ פירוש או"כ קלא) וז"צ צערוך גרים ללבי: חידושים: דף נו ע"א גמרא אמר ליה לא "אמר ליה" קלב) יחיבנא כו' וכן א"כ אמר ליה לא "אמ' ליה" קלב) יחיבנא כו' (א"ל) איזול קלא) איכול כו' בדחמרי' "בדמילחא" קלב) ומשחא כו' לל"ל: שם ואמר (לה) לה גושקרא כו' (אמר) אמרה האי למאי כו' ולימרו דנה (נפשיה) נפשין כו' אמר (לה) להו קלה) יאמרו כו' לל"ל: רש"י "בד"ה אמר ליה רבי יוחנן בן זכאי ספ"ק: ע"ב גמרא לידך לא נפק "אמר מאי האי" אמ' ליה כו' מאחר דחמיתו כולי האי "ער האידנא" אמאי כו' יבנה (חכמים) ורמכיה כו' לל"ל:

הגהות והערות

קב) מא ע"ב: קב) שמות לב לד: קד) סנהדרין קב ע"א: קה) חוקאל ט א: קו) עובדיה א בא: קז) א לא: קח) ט ע"ב: קט) כ ע"א: קי) במדבר טו מ: קיא) בראשית לג יד: קיב) ח ע"ב ד"ה אמר לתתין: קיג) דפוסים חדשים "ג"ל": קיד) יבמות טא ע"א: קטו) יח ע"א ד"ה עיילא: קטז) קדושין טו ע"א: קיז) עיין במדבר רבה כא טו: קיח) בכל הדפוסים נוסף כאן תיבה "לעיל" שאין לה פשר בדברי רבינו (ולפני זה כתב "שוכר כאן"), אולם בדפוס רי ש כאן ערוב, ונרשם "לעיל" להורות על הסדר הנכון: קיט) דברים טו נ: ק) סנהדרין מא ע"ב: קכ) חוקאל ז ט: קכב) ח ע"א: קכג) כ"ה בע"י כו' וילגא. בדפוס ר"ל צמתי, ובש"ס וילגא "להקפיד": תלמוד בבלי <עו והדר > - כ גיטין / תלמוד בבלי { עמוד 330 } (726077)

ספר תורת המדינה

וביתו" (כד, טז). לעומת זאת לא מצינו בנביאים ובכתובים שחולדה הנביאה נקברה בירושלים. הסיבה לקבורתו של יהודע הכהן בקברי המלכים בעיר דוד, אע"פ שגם את הנביאים לא קברו בקברי המלכים בירושלים לפי החולקים על ר"ע בתוספתא ב"ב הנ"ל, מפורשת בכתוב עצמו שחלקו לו כבוד ונתנו עליו הוד מלכות, עבור הטובה שעשה עם זרע מלכות בית דוד ועם האלקים וביתו. ולדעת ר"ע יש להניח שגם לקברו של יהודע הכהן היתה מחילה שהוציאה הטומאה לנחל קדרון.

גם בירושלים היו קוברים בתחילה על מנת לפנותם אחרי כן

באבות דר"ג פל"ה ב, מצינו את ההלכה שבתוספתא נגעים הנ"ל עם תוספת הטעונה בירור. שם נאמר על ירושלים: ואין מלינין בה את המת, ואין מעבירין בתוכה עצמות אדם וכו'. ואין מקיימין בה קברות, חוץ מקברי בית דוד וחולדה הנביאה שהיו שם מימות נביאים הראשונים. וכשפינו את הקברות מפני מה לא פיננסו? אמרו מחילה היתה שם שהיתה מוציאה הטומאה לנחל קדרון. השאלה הזו של האבות דר"ג: וכשפינו את הקברות וכו' אע"פ שהיא מוקפת בסוגריים בהוצאות שבתלמוד, מתאשרת היא ע"י ההוצאה המדעית של אבות דר"ג מהדורת שכטר, שנדפסה עפ"י כתבי יד מוסמכים ביותר. מגירסא זו משמע שהיו קברים רבים בירושלים, אלא שפינו אותם לאחר שנתאכל הבשר. כי בא"י היו רגילים בשתי קבורות. כמו שמצינו בירושלמי מו"ק פ"א הלכה ה: בראשונה היו קוברין אותן במהמורות נתאכל הבשר היו מלקטין את העצמות וקוברין אותו בארזים. ובירושלמי סנהדרין פ"ו הלכה י הגירסא משובשת. נראה שגם בירושלים היו נוהגים כן לקבור את מתיהם באופן עראי במהמורות בין החומות. וכשנתאכל הבשר היו מפנים אותם מירושלים וקוברין אותם בקברי משפחה בארונות של ארזים מחוץ לירושלים. כן יש ללמוד מגירסת האבות דר"ג. ואולי אפשר ללמוד כן גם מגירסת התוספתא במס' נגעים פ"ו הנ"ל ומדברי הרמב"ם, שם נאמר "ואין מקיימין בה קברות", ולא נאמר שאין קוברין בה מתים, כי אם ואין מלינין בתוכה את המת. כמו ששינונו גם במס' ב"ק פב, ע"ב, בין עשרה דברים שנאמרו בירושלים.

מאבות דר"ג משמע שבירושלים בין החומות לא הירשו אפילו קבורה ראשונה

ברם מן העובדה של ר' יוחנן בן זכאי המובאת באבות דר"ג פ"ד, לא משמע כן. שם מסופר שכאשר ביקש ר' יוחנן בן זכאי את ר"א ור' יהושע להוציאו מירושלים בארון

הרב שלמה גורן

בתור מת "והיו מוליכין אותו עד שקיעת החמה, עד שהגיעו אצל שערי ירושלים. אמרו להם השוערים מי הוא זה? אמרו להן מת הוא וכי אין אתם יודעים שאין מלינים את המת בירושלים? אמרו להן, אם מת הוא הוציאוהו" וכו'. משמע שלא היו נוהגים לקבור את המת בירושלים, אפילו קבורה עראית. וכן משמע מהתורת כהנים פרשת בחוקותי פ"ו (א), שהקבורה עצמה היתה אסורה בתוך ירושלים, ולא רק הלנת המת שלא נקבר. שכן דרשו שם את המקרא "ושלחתי דבר בתוככם" שיהיה המות הורג אתכם מבפנים ובעלי דבר מקיפים אתכם מבחוץ. "ונתתם ביד אויב", הלכה אין מלינים את המת בירושלים, וכשהם מוציאים אותו לקבורו זיהו האויבים את הקברנים והם נפלו בשבי בידי אויב.

משמע מדרשה זו של הת"כ שלא היו רשאים כלל לקבור בירושלים אפי' לא קבורה ראשונית במהמורות. ולכן כשהיו מוציאים את מתיהם לקבורה, היו הקברנים נופלים בשבי האויב. האיסור הזה שאין קוברים מתים בירושלים היה כנראה חמור כל כך, ומקובל בידם לאיסור, שאפילו בשעת מלחמה כשהיתה ירושלים במצור, היו מסכנים את חייהם להוציאם מחוץ לעיר לקבורה אע"פ שהיו הקברנים נופלים ע"י כך בשבי האויב.

והנה מן התורת כהנים הנ"ל יש לכאורה ללמוד, כי ההלכה שאין מלינין את המת בירושלים, היא הבסיס והיסוד להלכה הנוספת שבתוספתא נגעים, וברמב"ם הנ"ל שאין מקיימין קברות בירושלים. שכן הת"כ מביא את ההלכה שאין מלינין את המת בירושלים, כסיבה לקיום דברי התוכחה "ונתתם ביד אויב". ודבר זה קשה מאד, כי לכאורה אין כל קשר בין איסור הלנת המת בירושלים, להלכה שאין מקיימין בתוכה קברות. כי הרי איסור הלנת המת הוא מן התורה ותחולתו בכל מקום בארץ וגם בחו"ל. אלא שבחול קיים רק איסור אחד ובארץ שני איסורים. כמו שכתב הרמב"ן בפירושו לחומש פרשת כי תצא (דברים כא, כג) על הכתוב "לא תלין נבלתו על העץ": ורבותינו דרשו כן בכל המלין את מתו שלא לכבודו, מה עץ שהוא ניזול אף כל שהוא ניזול. וכן שנינו במשנה במס' סנהדרין (פ"ו, מ"ה): ולא זו בלבד אמרו אלא כל המלין את מתו עובר בלא תעשה. הלינהו לכבודו, להביא לו ארון ותכריכים אינו עובר עליו. וכתב הרמב"ן על הפסוק בכי תצא "ולא תטמא את אדמתך" הכתוב בסוף האזהרה לא תלין: "על דעת רבותינו איננו טעם בלבד, בעבור שלא תטמא את אדמתך, שאם כן יהיה מותר בחוצה לארץ, אבל הוא לאו שני, והנה המלין התלוי או אפי' המת בארץ, עובר בשני לאוין ועשה. ובחול בעשה ולא תעשה אחד שהוא למד מן התלוי, כאשר פירשתי. ומן הלאו הזה קבר יהושע מלכי כנען ביומן, אע"פ שאין בתלייתן הקללה שהזכירו רבותינו במגדף ועובד ע"ז, אבל היה בהם משום טומאת

רפדוני

אגדתא דחורבן

בתפוחים

רלג

מובא בשם הג"ר מאיר פערלש ז"ל מפראג בשם המפרשים שבאמת תעניתו של ר' צדוק הועילו שלא נחרבו היסודות של ביהמ"ק וכמו שכתוב מבעו בארץ שעריה, והוסיף דזהו שכתוב בתהלים י"א כי השתות יהרסון צדיק מה פעל, דאם ח"ו היו גם היסודות נהרסין, א"כ מה פעל הצדיק ר' צדוק בתעניתו.

אבא סיקרא. פירש רש"י כך שמו. ועיין מהר"צ חיות שאינו שם העצם אלא משום שהבריונים היו רוצחים, וסיקרא היינו רוצח, כדלעיל "סיקריקון" [ופרש"י עובד כוכבים רוצח], ו"אבא סיקרא" היינו ד"ריש בריוני", ויש להוסיף דסיקרא היינו צבע אדום, כי תפס את אומנותו של עשו הוא אדום "על הרבך תחיה".

ובעיון יעקב כ' דבר אחתיה דר' יוחנן היינו שדומה לאחי האם כי באמת הוא רצה לחזור למוטב אלא שירא מחביריו וכמבואר בגמ' בהמשך. ויש לרמז דסיקרא הוא צבע אדום כנ"ל, והיינו שהיה זה רק קליפה ולא מהותו הפנימית.

דאי אמינא להו מידי קטלו ליה. כבר ביארו הא ד"פני הדור כפני הכלב" שהולך לפני אדונו אך מביט להיכן אדונו רוצה ללכת ולשם הוא מקדים לילך. וזהו ה' הנהגת ראש הבריונים שהעמיד הנהגתו לפי רצון האספסוף. וכאן ראו הנהגת הת"ח שהיא להיפך מזה, דמסתמא הרבה מענו לריב"ז כטענת משיב חכמים אחור כדלהלן, ואע"פ כן ריב"ז לא התחשב בהם.

בעו למדקריה. עיין רש"י פ' בחקתי על הפס' ושלחתי דבר בתוככם, ע"י הדבר ונתתם ביד האויבים הצרים עליכם לפי שאין מלינים את המת בירושלים וכשהם מוציאים את המת לקברו נתנים ביד אויב. הנה יש ללמד מזה שאפי' חוטאים גדולים כאלו דדור החורבן אפ"ה יש להם מסירות נפש עבור כבוד המת. וכן בריש פרשת ראה לא תעשון כן וגו' ואחז"ל וכי תעלה

ומתבייש בו מוחלין לו על כל עונותיו, וזהו שאומרים בתפילת יוה"כ הרי אני לפניך ככלי מלא בושה וכלימה, והיינו שההכנעה שבאה ע"י התענית מביאה לידי בושה והיא סיבת הכפרה. ונמצא שבתענית אנו מבקשים ממדת הרחמים שתרחם עלינו כראותה את צערינו ובושתינו, [עי' ברכות דט"ז ב' שתציץ בבשתנו]. ולפ"ז י"ל דמאחר שאז חטאו ישראל בהלבנת פנים, דההוא גברא בייש את בר קמצא והווי יתבי רבנן ולא מחו ביה, ואמרו שם בדנ"ז א' תניא אמר רבי אלעזר בא וראה כמה גדולה כחה של בושה שהרי סייע הקב"ה את בר קמצא והחריב את ביתו ושרף את היכלו, מעתה ככל שנתרבתה מדת הרחמים שבאה מכח התענית והבושה, כך נחרבו הרחמים על ההוא גברא שנתבייש כ"כ, ונמצא שהסניגור נהפך לקטיגור, ולכן לא הועילה תעניתו של ר' צדוק. והנה משמע בגמ' שר' צדוק הפסיק תעניתו עוד קודם החורבן, דאמרו שם דבשעת המצור מצאה מרתא בת בייתוס גרוגרות דר' צדוק, ופירש רש"י ד"ה כי הוה בריא, כשגמר תעניתו ורצה להברות עצמו. ומשמע בפשוטו שהפסיק תעניתו לגמרי, וביותר דבע"כ שם אסוותא דמסיין ליה לרבי צדוק מאי היא יומא קמא אשקוה מיא דפארי וכו', ואז היה קודם החורבן ואפ"ה היו מרפאין אותו שיוכל לאכול, ומוזה נ' שהפסיק תעניתו עוד קודם החורבן. ולכא' טעמא בעי למה הפסיק מלהתענות הא עדיין לא נחרב הבית ושמא יועיל התענית להצילם. ולהאמור י"ל דמאחר שראה שחטאו בהלבנת פנים שוב אין שום תועלת בתענית ואדרבא סניגורם יהפך לקטיגורם ולכן פסק מלהתענות. השי"ת יצילנו מהעון המר הזה ונזכה לגאולה שלימה בב"א. ע"כ דברינו שם. [ויש להוסיף עוד מהקרא במשלי כ"א י"ג אוטם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה. עיין שבת דג"ה ב', ומה שרבנן לא מיחו בהמבייש הוי כמו אוטם אזנו מזעקת דל].

והנה אין לי שום ראיה שהיא חסא הסגרת התער מכונה חן או קשה בשום מקום. אך הלא סמך דוד דר"ק דכתיב הוות תחשוב לשונך כהער מלוטש עושה רמיה [תהלים י"ב], הרי השווה חסא השלשן וההפך, ועוד ברית מלוטש עושה רמיה מע"ר שהוא חסא ערוה ונמטריה קר"י אי"כ שלשתן שוים הם — וכל לבאר פ"י הפסוק שהוא קשה להלום מה ענין שיחשוב לשונו כהער העושה רמיה. אבל נבחר נא כי הנה בשלשה בשלשה פעולה הקשת. אחד הפועל הוא הרובה קשה, והשני כלי הפעולה והוא קשה וחלי"ם, והשלישי הנפעל שהוא עומד כמטרה לחן, ומשלשתן לא יזוק כ"א הנפעל לא הפועל ולא כלי הפעולה. והנה בחטא קרי ר"ל אינו כן, כי הניזוק הוא המורה בקשתו, ולא לזולת, וצ"כ אינו מתשללי [שם קמ"ד] הילולי מד בני נכר הם הקליפות בנים זרים המתהווים מטפים פסולים הללו הנקראים בני נכר ור"ת נכ"ד והפכה כיקשת רמיה כי זה קשת רמ"י שבורג את הפועל הרובה קשת. — ורע מזה המשמית שערך כהער כי הורג הפועל והנפעל גם שיהם דק"י"ל אחד המקיף ואחד הניקף עוברים כל אחד בחמשה לחי"ן, אמנם מי"מ בכל זה כלי הפעולה שהוא התער בעלמו לא יארע לו שום הוצק. ויותר רע מזה המדבר לה"ר שהורג שלשה הפועל והנפעל וכלי הפעולה, כי הנפעל הוא הנאמר עליו, והפועל הוא המקבלו ועושה פעולת המחלוקות ע"י לה"ר של זה, וכלי הפעולה הוא האומרו אשר חן שולט לשונו ישתרשב לשונו עד עזרו כמו מרגלי [סוטה ל"ה]. ומלא שלשתן בסכנה — ואך זה המדבר לה"ר חושב בכפשו נכל כי לא יראה רע ולא יארע לו שום הוצק והפסד רק הוא יעמוד מרחוק ויראה שני אלו מדיינים זע"ה היינו המקבלו ומי שנאמר עליו, והוא האומרו יראה וישחק. וזה העכו"ן בפסוק היל הוות תחשוב לשונך שהיא תה"י כמו התער המלוטש שעושה רמיה להרוג המקיף והניקף והוא התער נמלט ואתה חושב שגם לשונך תמלט כמו התער, אבל דע כי לא כן הוא, אלא גם ה' יתך ללח ולרשך מארץ חיים סלה.

ע"ד חנה דברנו בסור מרע מהיית וחלי"ם, ואמנם העשה עוב אהת היא מרפא לשון ען חיים היא למחזיקי בתורת ה' כדכתיב [תהלים קמ"ז] כחלי"ם ביד גבור כן בני הנעורים הם הח"ה הנעורים צלילה ועוסקים בתורת ה' ועליהם מצי"ם לא יבשו כי ידברו את אויביהם בשער, ואור להם לצריות מעלבוניה של חורה מי שיכול לפסוק ואינו עוסק או מי שיכול להחזיק בלומדי ואינו מחזיק או שיכול לקבוע או להחזיק לו רצ קבוע ללמוד שיעור בכל יום ואינו עושה היו גדול עוונו מנשוא. והספך בהיפוך כי כל העוסק בתורה יסורין גדלין ממנו [ברכות ה"א] ואין אומנם הלשון יכולים לשלוט בו וזומן שקול קול יעקב נוכח און הדיים יד עשו שולטת [ביר ס"ה], ע"כ נתחזקה בעד תורת ה' להוסיף ולא לגרוע ח"ו, ובפרט להוסיף אומן כנהמ"ר להחזיק בתורת הכהמ"ר לכל תמוט ח"ו כי דבר גדול הוא ולא יהי קל בעיניכם.

כתוב כפי השבוע בשלוח מרעיה למתך אדום כה אמר וגו' אתה ידעת את כל התלחה אשר מאלתנו וגו' וירעו לנו מלרים ולאבותינו, ופירשי' גם האבות בקבר מטעפריים בלער בניהם, ויל"ד מה ראה להוריע בזה למתך אדום ומה יופיל זה ומה יוסף. והנה פ"ה שפיראה שא"ט בני של הקב"ה, וזהו שיתן לו זקנו ופאת ראשו לא בניו, והוא ממש, ולא תפסורם כ"א ממש כנ"ל. עכ"ל"ק שם.

איתא

בירושלמי הובא ברמב"ן הביאו מנ"א ריש הלכות ט"ז אהא דכתיב סוף מלכים בששעה לחודש (* כאשר הוכר מן מה בריש ס' הקדוש, אחרי שבת' מחימות סבהלים שהי' לו מראשית השנה תק"ש לפ"ק, א"ש כהר פעמים אחוני רתת ורעד וכל עצמותי הפחדר ולפעמים בהק"ן אעפ"י שאין נחוש יש סוף, וכי כתב אה"כ רבינו ודל"ק והנה באותן הדינים ישי ה"ג ואחרי קלא נפל בשמי' דאנשו, כי הדינים הדיים סמך לבית הקברות אומרי' ששומעים ורואי' דברים סבהלים שם, ולא שתי לבי להם ולהסניב, אמנם אחר ה"ג בא אלי העלה כי פ"בל שמש הח"ק ועמו התורני ר' יעקב ראב"ן, ואמר לי איך שבליל שמיני עצרת ה"י רעש גדול בביתו פעמים עד שהי' לחירת אלוקים, וחשבו שהוא חסמת אשה א' שמתה או בחה"ט סוכת העבר ולא עשה בעלה לה כבוד כראוי, והיות כי התורני ר' יעקב ה' מקיובי האנשים בא לשאל ולבקש תקנה ועצה מה לעשות, והשבתו אין הסדר לשלוח עשרה אנשים על קברה ולבקש מנו ומחילה, וגם לקבוע עשרה לומדי' בחידה אשר מתה שמה ללמוד שמה. אבל אני אומר שאין זה ההתעוררת שבין המתים, מחמת דבר שבכ"ר חלף עבר, אבל היא תעורר ה"י ירחם, וצויתיה להם לאתנו פ"ך השתוקק ולא יזכר ע"ד כי הרב"ר מדיק בעינים כאלו. עכ"ל"ק

הודפס מאתר אוצר החכמה

חז"ם דרוש לח תמו תפיס לשי"ק סופר ש"ה

הבוקעה העיר, כי גם בראשונה הובקעה בשבועה עשר כמו בשניה, אלא ממדת לרות טעו בחשבון ע"ש והוא תמוה איך מי הגיד לנו שתי צ"ח ואם רוח ה' עבר עלינו להדעינו ככה, איך אמרו לא גילה און ירמיה הנביא וסרנו לכבוד שקר וכיוצא על ס' מלכים הנאמר ברה"ק והוא דבר תימם. והלפס"ד בזה כי בודאי אין החומה נבקעה בבת א' אך בתשעה לחדש הותחלו החיילים ואבני בלסטראות להרוס החומה ולהרפות יסודותי ועדיין לא הי' הלה קשה כל כך והי' יודעים שזה הוא יום ט' תמוה, ואלו שבו אז אל ה' הי' מועיל בודאי כי אל רחום ה' ומחנה ואח"כ מכה, אמנם הם הקשו ערפס ונהגברו הברות יום יום ונהרסה החומה אי' לאחת עד שבשבעה עשר בתמוה נגמרה הבקיעה ואז כבר היו משוכשים בדעתם מרוב הלרות שכבר גברו עברו מיום ט' עד יום י"ז, ואעפ"י שתי מהראוי להעלות פל הספר זכרון יום האחרון שבו נגמרה הבקיעה, אך הואל והם מעלמם לא זכרו ולא ידעו היום שהוא אפ"י שהקביה הודיעוהו לירמיה מ"מ לא הפגו על הספר אלא תחלת הבקיעה שזכרו מעלמם, ולהודיע כמה הספא והלרות גורמים גובר השכחה בעו"ה — ועדיין ריכזי אנו למודעי מ"ש חורבן בית שני דלא נשכה היום ולא טעו כלל ומ"ש חורבן בית ראשון דטעו. ונראה משום דבחורבן בית שני הי' מנהיג הדור ר"י בן זכאי והוא הי' קובע הלום והתפניתי, והוא כבר המליטו לנפשו ולא את העיר טרם הובקעו חומותי" כמפורס' פי הירוקין ע"כ הוא ידע עכ"פ ולא הי' הלה כל כך גדול אלא, משאי"כ בבית ראשון שהיה ירמיה נבי' מנהיג הדור והוא הי' עוזר בחזר המטרה כלוא ולא יא' עד שבשבעה העיר אי"כ גם הוא הי' בלרה ע"כ גם הוא שכת.

הנה כשיעורא דיומא למדנו בחולין פ"ח"ט הכהי בולמא דאיתו לפומבדיתא ערקו רבה ורב יוסף פגע בהו ר"ז ח"ל ערוקאי כו"ה שאמרו במקום מרה והוא תמוה מה ענין זה למה שהם ערוקאי. אבל ראיתי מעשה ומוכרתי הלה. כי שמעתי פה רבים אומרים כי בהיות ק"ק פראג במזרח זה כמו לפני ס' שנים ראה הגאון מהו יחזקאל ז"ל ללכת חולה ולא הניחוהו מנהיגי העיר. והנה מה שרצה הוא ללכת חולה עובן הוא כי אין לעמוד במקום סכנה שלא ינוכה לו מזכותיו לכל הפחות — והם לגרמיי"הו עבדו שלא הניחוהו כי ראו שיהי' מנינם אללס וכי ראוי למנהיגם של ישראל למסור נפשו ולהשליכו מנגד, עבוד עמו, ולא להריחם בסכנה וללכת להמלט על נפשו לחוד — אמנם ק' ראיתי רבים חולקים כי בהיות ק"ק עעקן במזרח לפני ח"ה שנים שלחו את גאונם הגאון מהו חיים הרש ז"ל לסיפ' וכן עשו אנשי ק"ק קאבלעקן לרבים מהו זיסקינד גומדש ז"ל שמת אח"כ בפי"פ, וכשבא פי"פ במזרח שלחו מורי הגאון בעל הפלחה ז"ל לק"ק הענייה, כי למה יהי' להם למתא בעד בעת לרומם, והלא גם במקום שהוא שם יתפלל עליהם ויגן וישיע בכל האפשרי ומה להם אס גם הוא יאסטה, עוד זאת יש בזה סגולה, כי בעלגול גדול העיר ינוח השונה ע"ד הרמוז ריה בנסוע הארון שהוא המ"ה [כיומא ע"כ:], עי"ז קומה הי' ויפולו אויביו ויפוקו משגחך מפניך. ואי"כ הפולה מזה כי יש כאן מתלוקות בין ההסגת מנהיגי ק"ק פראג להסגת הקהלות הגדולים האלו אשר זכרתי — ואחר העיון נראה כי מדרשים חלוקים הם, דלחז"ל פ"ק דברכות דח"ל ר"ה לר"י הב' לי ידך ישיב לי ד"י וזוקמ"י ומקשה הש"ס ולוקמא חיבה לנפש"י ומשני אין חבוש מתיר עלמו מבית האסורים, מזה

ונביא אל המאמר שהתחלנו בו בהקדים כי דעת רשב"א וסעיתו כי ערפת הכבד אינו מפאת עלמה כ"א משום הגנה על המרה שלא תשתפך בגוף. והנה כל נגע ומחלה יכולה בשם מרה כי פי' חלאים חלוי' במרה [כ"ק ז"ב:], ואפי' מכת חרב כתי' [ש"ב צ"ז] הוללת תאכל חרב וגו' כי מרה חיהי' בלחורונה, והשתח' בכות אל המכוון בעו"ה דרבה ור"י ברחו מפני הפולמסא ועצו בני העיר בסכנה ומלטו להיל' נפשם, ואיל' ר"ז ערוקאי לא יבין לעשות כן כי כו"ה שאמרו במקום מרה ר"ל כו"ה הכבד שיגן לר"ך שיהיה במקום המרה והלרה וס' יגן ולא שיבדח אל מקום חיותו, ומסיק הש"ס על זה רב אחד בר אבהו אמר לא כי אלא כו"ה שאמרו במקום חיותא ר"ל שלא יאחר המגין עמם במקום מרה שלהם, אלא יבוס למקום חיותא שלא יהי' הוא חבוש ומשם יוצא אורו לישרים להאיר לארץ ולדרים. [פי' ח"ס בח"י עמ"ס חולין שם ד"ה ובדרוש אחרתי וכו'].

ואם כי להכריע איני כדאי, מינו לא בחתי אלא להשוות המחלוקות ולשם שלום בעולם ובין התלמיד' ר"ה פליגי כלל ש"ס דילן בברכות עם המדרש דמית' רש"י בחומש. רק חקדים במ"ס חללינו במקום אחר על משחז"ל [שבת ק"ט:]: כל המבזה ח"ה אין רפואה למכתה מ"ט יש בזה, והענין כך דלחז"ל [פי' ברכות י"ב: ז"ב:]. המתפלל על חברו לר"ך שיחלה עלמו עליו שנאמר ויחל משה, ונראה לי הענין דעפ"י השכל לא יובן איך יועיל תפלת זה על חברו כי בהקב"ה לא שייך פיתוי דברים לישא פני איש זה עבוד זה, אבל הענין הואיל וכל ישראל נפש אחד נמאל גם חלוי של זה כואב לזה והוא כאלו פיו של אדם מתפלל שירפא לו מכהב אצבעו, והיינו לר"ך שיחלה עלמו שיראה כאלו הוא עלמו חולה עליו ופי"ז יקובל תפלתו כאלו מתפלל על

כשיעורא דיומא למדנו בחולין פ"ח"ט הכהי בולמא דאיתו לפומבדיתא ערקו רבה ורב יוסף פגע בהו ר"ז ח"ל ערוקאי כו"ה שאמרו במקום מרה והוא תמוה מה ענין זה למה שהם ערוקאי. אבל ראיתי מעשה ומוכרתי הלה. כי שמעתי פה רבים אומרים כי בהיות ק"ק פראג במזרח זה כמו לפני ס' שנים ראה הגאון מהו יחזקאל ז"ל ללכת חולה ולא הניחוהו מנהיגי העיר. והנה מה שרצה הוא ללכת חולה עובן הוא כי אין לעמוד במקום סכנה שלא ינוכה לו מזכותיו לכל הפחות — והם לגרמיי"הו עבדו שלא הניחוהו כי ראו שיהי' מנינם אללס וכי ראוי למנהיגם של ישראל למסור נפשו ולהשליכו מנגד, עבוד עמו, ולא להריחם בסכנה וללכת להמלט על נפשו לחוד — אמנם ק' ראיתי רבים חולקים כי בהיות ק"ק עעקן במזרח לפני ח"ה שנים שלחו את גאונם הגאון מהו חיים הרש ז"ל לסיפ' וכן עשו אנשי ק"ק קאבלעקן לרבים מהו זיסקינד גומדש ז"ל שמת אח"כ בפי"פ, וכשבא פי"פ במזרח שלחו מורי הגאון בעל הפלחה ז"ל לק"ק הענייה, כי למה יהי' להם למתא בעד בעת לרומם, והלא גם במקום שהוא שם יתפלל עליהם ויגן וישיע בכל האפשרי ומה להם אס גם הוא יאסטה, עוד זאת יש בזה סגולה, כי בעלגול גדול העיר ינוח השונה ע"ד הרמוז ריה בנסוע הארון שהוא המ"ה [כיומא ע"כ:], עי"ז קומה הי' ויפולו אויביו ויפוקו משגחך מפניך. ואי"כ הפולה מזה כי יש כאן מתלוקות בין ההסגת מנהיגי ק"ק פראג להסגת הקהלות הגדולים האלו אשר זכרתי — ואחר העיון נראה כי מדרשים חלוקים הם, דלחז"ל פ"ק דברכות דח"ל ר"ה לר"י הב' לי ידך ישיב לי ד"י וזוקמ"י ומקשה הש"ס ולוקמא חיבה לנפש"י ומשני אין חבוש מתיר עלמו מבית האסורים, מזה

רלב ~ אוצרות גדולי ישראל

כי ההפרש אשר בין ישראל לאומות כי הש"י בחר בישראל בעצם, ולא בשכיל מעשיהם הטובים... ואף [על פי] כי ישראל אינם מקבלים אלקותו (נצח - סט: פרק י"א).

ועוד: "כי עם ישראל מסולקים בעצמם מן הפחיתות, רק שמצד החטא הם נוטים אל הפחיתות" (נתיב 2-קפ; יסורין, פ"ג), כלומר, יש להבחין בין מהותם לבין מעשיהם הארעיים. ועוד: "כי כל ישראל הם לה', אם מצד שהוציאתם לפועל כמו האב שהוא סבה שיצא הבן לפועל" (נצח, יב; פ"ב). ועוד, יש מאמר חז"ל (גיטין נ"ז, בנוסח הבלתי מצונזר של התלמוד) שהעלו בחלום את ישו ושאלו אותו על מצב ישראל ואיך להתיחס אליהם, ואמר "טובתם דרוש, רעתם אל תדרוש". כתב על כך מהר"ל בחדושי אגרות: הוא כמו שאמר בסמוך 'תא חזי מה בין פושעי ישראל לנביאי אומות העולם', וזה כי פושעי ישראל [ישו!] נתן הש"י בהם נשמה מהורה, רק שאח"כ נמו אחר הרשעות ולפיכך חטא דרך מקרה בעוה"ז. אבל שלא בעוה"ז אין חוטאים ומודים על האמת וחוזרים בהם, מצד כי יש להם שורש טוב. אבל פושעי גוים אפילו על פתחי גיהנם אינם חוזרים [בתשובה] וזה מטעם שעצמם רע, לכך נשארים רע אף אחר מותם, כי אין שינוי לדבר שבעצמם... [וישו] כבר הוסר ממנו מה שהיה נמשך בחייו אחר החטא, כי ישראל ראויים בעצמם אל האמת והקדושה והטהרה" עכ"ל (עוד עיין דברים חשובים על נושא זה בנצח בפרקים יב, יד, מט וכן בסוף פרק נו. וע"פ דבריו בדרך ע"ב פרק י"א משמע שזה נאמר על צאצאי האבות, ולא על צאצאי הערב רב).

ועוד כותב: "ועוד אם היה דבר זה נמצא בישראל שהיו נחשבים אומה כמו שאר האומות זמן מה, אז היה אפשר לומר כשם שהיו מתחילה ולא היו [שייכים] אל הש"י, כך אפשר לומר שיסולק מהם אח"כ דבר זה, ויהיו כמו שאר האומות. אבל כאשר תראה כי ישראל לא היו לעם כלל קודם שיצאו ממצרים, ואז הש"י הוציא אותם משם והיו אל הש"י, ואם כן לא היו ישראל בלא זה כלל. ולכך אין לומר שיהיה זה מסולק מהם כלל, לומר שיהיו כשאר האומות, מאחר כי מצד הבריאה שלהם הם אל הש"י. ואם כן אי אפשר שיהיה בטל דבר זה בשום אופן... אתם קרוים אדם ולא עכו"ם קרוים אדם (ב"מ קיד) כי ישראל הם עיקר המציאות בעוה"ז [כלומר, הם הממרה המרכזית ליצירת עוה"ז] וכאשר תתבונן תמצא שהם דברים ברורים מאד עד שאין ספק בו" (נצח סא, פרק י').

הפסוק מעיד "כי חלק השם עמו" (דברים לב, ט) וכתב מהר"ל: "וכמו שמעיד עליהם השם של ישראל [סופו של שם הוא "אל"] שחתם השם בשמם, כי אין לישראל בעצמם שום מציאות ושום הויה רק בו יתברך, ולא תאמר אף אם הם חלק ה', מכל מקום הם בריאה לעצמם, אל תאמר כך. אבל הם לגמרי אל הש"י עד כי בטל מציאות עצמם אל הש"י ודבר זה נראה באומה הזאת, שעל יהוד שמו וקידוש שמו בעולמו ולקיים תורתו היו מבטלים עצמם ונותנים עצמם לכל מיני הפסד. שוהו ענין קדימת נעשה לנשמע שאמרו ישראל, כי אין ישראל נמשכים לרצונם [כלומר, לרצון עצמם] כלל, רק לרצון העילה ברוך הוא, והם ונפשם אל הש"י; ולא שייך בזה להקדים נשמע לנעשה, כאילו היו תלויים ברעתם וברצונם" (נצח ע"ו, תחילת פרק יג) עכ"ל. (וכבר כתבו התוספות בע"ז דף ג. ד"ה נוגעים, שעיקר הכל שימש שעת קבלת התורה, ולא דוקא הקיום דלאחר כך. וכבר כתב בעל

התניא, פרק י"ג, איך אפילו האדם הפחות שבישראל בוטר בנפשו זיק מסירת נפש על עיקרי האמונה).

אונקלוס

במדבר כג בלק תרמז

יעשה ודבר ולא יקימנה: כ הנה ברוך לקחתי
 וברוך ולא אשיבנה: כא לא הביט און ביעקב
 ולא ראה עמל בישראל יהוה אלהיו עמו
 ותרועת מלך בו: כב אל מוציאם ממצרים
 בתועפת ראם לו: כג כי לא נחש ביעקב
 ולא קסם בישראל בעת יאמר ליעקב
 ולישראל מה פעל אל: כד הן עם בלביא
 יקום וכארי יתנשא לא ישכב עד יאכל טרף

מתקיים: כ הא ברוך קבלית
 ואברכנה לישראל ולא אתיב
 ברכתי מנה: כא אסתכלית לית
 פלחי גלולין בדבית יעקב ואף
 לא עבדי לאות שקר בישראל
 מימרא דיי אלהון בסעדהון
 ושכינת מלכהון ביניהון: כב אלה
 דאפקנון ממצרים תקפא ורומא
 דילה: כג ארי לא נחשא צבן
 דייטב לדבית יעקב ואף לא
 קסמיא רען ברבות בית ישראל
 בעדן יתאמר ליעקב ולישראל מה
 עבד אלהא: כד הא עמא פליתא
 שרי וכאריא יתנטל לא ישרי

רש"י

כד (כ), לשון מעוז המה. ואומר אני שהוא לשון ועוף יעופף
 (בלשית א ב כ), המעופף צרום וגובה, ותוקף רצ הוא זה"ט,
 ותועפות ראם עפיפת גובה. דבר אחר תועפות ראם, תוקף
 ראמים. ואמרו רבותינו (גיטין פח:) אלו השדים: (כג) כי לא
 נחש ביעקב. כי ראויים הם לזכרה שאין זהם מנחשים
 וקוסמים: בעת יאמר ליעקב וגו'. עוד עמיד להיות עת
 כעת הזאת אשר תגלה חזתו" לעין כל שהן יושבין לפניו
 ולומדים תורה מפיו ומחילתן לפניו ממלאכי השרת, והם
 ישאלו להם מה פעל אל, וזהו שנאמר (ישעיה ל ב) והיו עיניך
 ראות את מוציקיך (מנחומא יד). דבר אחר, יאמר ליעקב אינו לשון
 עמיד אלא לשון הוה, אינן צריכים למנחש וקוסם כי בכל עת
 שצריך להאמר ליעקב ולישראל מה פעל הקדוש צרוך הוא
 ומה גזרותיו צמרום, אינם מנחשים וקוסמים, אלא נמסר
 להם על פי נביאיהם מה היא גזרת המקום, או אורים
 ותומים מגידים להם (עט). ואונקלוס לא תרגם כן: (כד) הן
 עם בלביא יקום וגו'. כשהן עומדין משינתם שחרית הן
 מתגברים כלציה וכארי לתטוף את המצות ללבוש צניית
 לקרוא את שמע ולהניח תפילין (מנחומא יד): לא ישכב.
 כלילה על מטתו עד שהוא אוכל ומחבל כל מויק הבא לטרפו,
 כיצד, קורא את שמע על מטתו ומפקיד רוחו ציד המקום,
 בא מחנה וגייס להזיקם הקדוש צרוך הוא שומרם ונלחם
 מלחמותם ומפילם חללים (עט). דבר אחר, הן עם כלציה יקום

(כ) הנה ברוך לקחתי. אתה שאלני מה דבר ה' (פסוק י),
 קבלתי ממנו לזכר אותם" [ס"א צרן כמו לזכר]: וברוך
 ולא אשיבנה. הוא צרן אותם ואני לא אשיב את זכרתו:
 וברוך. כמו וצנך, וכן היא גזרת ר"ש"י, כמו אויב סרף
 (תהלים עד יט), כמו סרף, וכן וצנע צרף (עט י א), המהלל ומצדך
 את הגזול ואומר אל תירא כי לא תענש, שלום יהיה לך,
 מרגז הוא להקדוש צרוך הוא. ואין לומר צרן שם דבר, שאם
 כן היה נקוד צפת"ח קטן וטעמו למעלה"י, אבל לפי שהוא
 לשון פֿעל הוא נקוד קמ"ץ קטן וטעמו למטה: (כא) לא
 הביט און וגו'. כמרגומו. דבר אחר, אחרי פשוטו הוא
 נדרש מדרש נאה לא הביט הקדוש צרוך הוא און שזיעקב,
 שכשהן עוצרין על דבריו אינו מדקדק אחריהם להתבונן
 צאוניות" שלהם ובעמלן שהן עוצרים על דתו (מנחומא יד):
 עמל. לשון עזירה, כמו וקרה עמל (תהלים ז טו), פי אִתָּה עמל
 וכעם פֿציט (עט י ט), לפי שהעזירה היא עמל לפני המקום:
 ה' אלהיו עמו. אפילו מכעיסין וממרים לפניו אינו זו
 מתוכן: ותרועת מלך בו. לשון חנה ורעות, כמו רעה
 קוד (שמואל ב טו לו), אוהב דוד. ויִתְּנָה לְמַרְעֵהוּ (שופטים טו ו). וכן
 תרגם אונקלוס ושיכינת מלכהון ציניהון: (כב) אל מוציאם
 ממצרים. אתה אמרת הנה עם יִלָּא מִמִּצְרַיִם (לעיל כד ה), לא
 ילָא מעצמו אלא האלהים הוציאם (מנחומא יד): בתועפות
 ראם לו. כתוקף רוסי וגובה שלו, וכן וְכִסֵּף תועפות (אויב

שפתי חכמים הקצר

בפת"ח קטון שהוא סגול, הטעם הוא בתחילת התיבה (גו"א). יד. לשון
 'און' (ביאורים למהר"ן). טו. ו'ראם' הוא כמו רום, לא ראם שהוא
 בהמה, שאין ראוי ליחס כח האל לבהמה (רא"ם). טז. כי מטבע כל
 דבר המורכב מארבע יסודות, שנופל מהאוויר לארץ, והעוף מעופף באוויר
 שהוא היפך טבעו, בודאי כח רב יש לו (רא"ם). יז. ו'ראם' הוא
 כמשמעו, והושאל השם ראם לשדים. שפירושו כתוקף השדים, שהם
 חזקים ומעופפים ברגע, מסוף העולם ועד סופו (רא"ם). יח. כדכתיב
 למעלה (פסוק כא) 'ותרועת מלך בו', שחיבתו ושכינתו ביניהם, אמר, שעוד
 עתיד להיות עת אחרת, כעת הזאת, שתגלה חבתן לעין כל. וכ"ף הדמיון

שהוא גזר ומקיים (אמי"ש). י. אמר 'קבלתי' במקום 'לקחתי', להורות
 שפירוש לקחתי קבלתי, לא שלקח ממנו כלום, כפירוש לקיחה בכל
 מקום (רא"ם). יא. רצונו לומר כי 'ברוך' אינו ציווי רק הוא מקור,
 והמקור בכל מקום יבוא בשימוש אותיות בכל"ם, וכאן הוא כמו 'לברך'
 (רא"ם). יב. פירוש, שאם אות שניה מן המלה הוא ריש"ש, האות שלפניו
 בציר"י, והיינו כשהתיבה פֿעל עבר דגש, ומפני שהרי"ש בלתי מקבל
 דגש יבא ציר"י [כבר ידוע שרי"ש קורא לציר"י, קמץ קטן (כ"ה)] שהוא נח,
 תמורת הדגש הראוי לבא באות שנית, כך פירש הרא"ם (גו"א).
 יג. פירוש, בתחילת התיבה, וכלל זה שכל שם דבר שהאות הראשון

אור החיים

והוא אומר, לא הביט אָנן, שיש בעולם בשביל יעקב. גם אינו רואה עמל, שעמל כביכול, בסבילת העולם ובמזונותיו ובסיפוק צרכיו. הפל אינו חש לו, בשביל ישראל. והוא אומר בישראל, בשביל ישראל. וכן תמצא שאם ישראל הולכים בדרך התורה והמצוות, ה' נותן טובו לעולם, וניזונים ונהנים גם האומות יחד. ומעתה המבקשים לעקור אומה זו, מבקש לאבד העולם ויושבו.

עוד נתפון באומר, ולא ראה עמל בישראל. כי הצדיקים, כל צפצופם עושים בו נחת רוח לה', ואינם מגיעים אותו כביכול. על דרך אומר, הוגעתם את ה' בדבריכם, ולזה אָמר, ולא ראה עמל בישראל.

אומר, ולא ראה עמל בישראל. גם נתפון לומר, שהצדיקים הגם שעושים וכל עסקם בתורה, אינם מרגישים שיש להם עמל, על דרך אומר עמל הוא בעיניו. אלא אדרבא, כאדם המרויח וכאדם המשתעשע בשעשועים, לרוב חשקם בתורה. גם נתפון על דרך אומר, אני בינה לי גבורה, כי כשהצדיקים עוסקים בתורה ומתמידים בה, אין להם עמל בעסק התורה, שאדרבא היא נותנת לו גבורה.

עוד ירצה לומר, כי באמצעות ב' הדרגות שיש בישראל, אין הקדוש ברוך הוא מקפיד על רשע שבעולם מהאומות, וכזה אינו מאבדם. גם אינו יגיע בקריאת עולמו, ובנשיאת עול לכל הדברים הצריכין לעולם.

ישמח משה

ב. בתאוה בכל עת. צ. משלי ח יד. צט. ראה רבינו בפירושו ראשון לציון (שיר השירים ב ה): "תמצא כי יש ב' בחינות לומדי התורה. האחת, היא שקובעים עתים לתורה. והב' שלומדים כל היום, עד אשר אם יבטלו זמן מה התורה תשיחהו, אפילו שיחתו היא תורה, ואין נפשו מתיישבת עליו כל עוד שאינו לומד, באהבתה ישגה תמיד. וזה יורה כי התורה אינה מניחתו לחזור פנים ממנה, באהבתה אותו." ק. בכ" דבורם ושיחם.³⁴ קא. מלאכי ב יז.

צה. דרגת שם יעקב נחשבת לדרגה נמוכה ביחס לדרגת שם ישראל. ראה זוהר (בלק רי ע"ב): "תרין דרגין אינון יעקב וישראל (שתי דרגות הן יעקב וישראל). בקדמיתא יעקב ולבתר ישראל (בתחילה יעקב, שזו נחשבת דרגה נמוכה יותר. ואח"כ ישראל). ואף על גב דכלא חד, תרין דרגין אינון (ואעפ"י שהכל אחד, כיוון שישראל הוא יעקב ויעקב הוא ישראל, הרי ששתי דרגות הן). דהא דרגא עלאה ישראל הוא (שהרי הדרגה העליונה היא ישראל)". וראה אצל רבינו (בראשית מז כח). צו. תהלים עג טז. צז. ראה תהלים קיט כ: "גרסה נפשי לתאבה אל משפטיך בכל עת". דהמע"ה התפלל שילמד תורה

[33] ראה ב"ב (יז ע"א): "שלשה לא שלט בהן יצר הרע, אלו הן: אברהם, יצחק ויעקב, דכתיב בהו בכל, מכל, כל. ויש אומרים אף דוד, דכתיב 'ולכי חלל בקרבי' (תהלים קט כב)". וביאר רש"י בסוגיא (ד"ה חלל בקרבי): "יצרי הרע מת בקרבי". וראה ירושלמי ברכות (פ"ט ה"ה): "אבל דוד לא היה יכול לעמוד בו והרגו בלבבו מאי טעמא 'ולכי חלל בקרבי' (תהלים קט כב)". [34] ראה זוהר (רעיא מהימנא כי תצא רפג ע"א) באשר להנהגת בני כלפי השכינה: "ישראל מצפצפין לה בכמה צפצופין דצלותין". שהכוונה שישראל מדברים אל השכינה בכמה דיבורים של תפילות. כן ראה רבינו (בראשית ג א) שביאר שלבעלי החיים ואף לדומם יש סוג של דיבור הנקרא צפצוף: "בצפצוף אשר ידברו בו הבעלי חיים בלתי מדברים ואז היו מכירים כל צפצופי זכו' ואפילו שיחת הדומם. כי כל מה שכרא ה' יש לו כפי בחינתו דיבור לטעם אשר ישבח את קונו". כלומר, צפצוף אין הכוונה בפה דווקא, אלא הכוונה לאופן של קשר בין גורמים שונים, שיחכן ויהיה בדיבור בפה, ואפשר שיהיה ע"י מחשבה.

הקדמה

ברוך ה' אלהי ישראל, אשר הבדילנו מכל העמים ונתן לנו תורתו והכניסנו לארץ הקדש, כדי שנוזכה לקיים כל מצותיו. וכל פונתו הוא רק לטובתנו, כדי שעל ידי זה נהיה קדושים אליו, כמו שכתוב (במדבר ט"ו מ'): "למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדושים לאלהיכם", ויהיה ביכלתנו לקבל את השפעת טובו ורב חסדו בעולם הזה, ובעולם הבא כמו שכתוב (דברים י"ב-י"ג): "מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם וגו' לשמר את מצות ה' ואת חקותיו אשר אנכי מצוה היום לטוב לך". (ועי' שם בפרוש הרמב"ן דהאי "לטוב לך" אתחלת הפסוק ד' "מה ה' אלהיך שואל מעמך" קאי).

ולא די בזה, שנתן לנו את כלי חמדתו, אף גם צוה אותנו שלא נעזבנה, כמו שכתוב (משלי ד' ב'): "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו", ולא כמדת בשר ודם, שאם יתן לחברו מתנה טובה, וחברו אינו מתנהג בה כשורה ואינה חביבה בעיניו, הוא חומד ומצפה, מתי יפקירה חברו מכל וכל והוא יחזר ויזכה בה. אבל לא כן חלק אלהינו, כי הקים לנו בכל דור ודור בימי בית ראשון נביאים להחזירנו למוטב, ואף בימי בית שני, שירד מצב הישראלי, בעונותינו הרבים, מקדשתו הראשונה, וחסרו להם חמשה דברים שהיו להם בבית ראשון (יומא כ"א.), עם כל זה בהיותנו על אדמתנו והיה לנו בית הבחירה, היינו יכולים לקיים כל מצות התורה, ובזה היינו יכולים להשלים כל חלקי הנפש הנמצאים בנו, כי בנפש יש גם כן רמ"ח איברים ושס"ה גידים רוחניים, ועי' בשערי קדשה למורנו הרב חיים ויטאל פרק א'.

אך לבסוף ימי בית שני גברה שנאת חנם ולשון הרע בינינו, בעונותינו הרבים, ובעבור זה נחרב הבית וגלינו מארצנו כדאיתא ביומא (דף ט' ע"ב) ובירושלמי (פרק א' הלכה ה' דיומא) (הגם שהגמרא נקטה

ב חפץ חיים הקדמה חיים

שנאת חנם, הכונה הוא על לשון הרע גם כן, שיוצאת מצד השנאה, דאי לאו הכי לא היו נענשים כל כך, והינו דסים שם ללמדך, שקשה שנאת חנם כנגד עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים, וזה מצינו בערכין (דף ט"ו ע"ב) גפי לשון הרע. ועוד מגופא דשמעתא דיומא מוכח כמו שכתבנו, מדפריך שם ובמקדש ראשון וכו' ודוקרים את חבריהן וכו' עין שם). ומאז ועד עתה בכל יום אנו מצפים ומתפללים לפני הקדוש ברוך הוא שיקרב אותנו, כאשר הבטיחנו בתורתו הקדושה ועל ידי נביאיו כמה פעמים, ואין מתקבלת תפלתנו לפניו, כמו שאמרו חז"ל בברכות: (דף ע"ב) מיום שנקרב בית המקדש, חומה של ברזל מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים.

ובאמת לא עליו, חס ושלום, הוא תלונתנו, כי אם על עצמנו, כי מצדו לא יבצר, חס ושלום, כמו שכתוב בישעיה (ישעיה נ"ט א): "הן לא קצרה יד ה' מהושיע ולא כבדה אָזְנו מִשְׁמַע כִּי אִם עוֹנוֹתֵיכֶם" וגו'. ובימי רבי יהושע בן לוי נמצא בגמרא סנהדרין בפרק חלק (גמרא סנהדרין דף צ"ח ע"א) שהשיבו לו שהיום אם בקולו תשמעון יבוא משיח, אף שלא נשלם אז עדין זמן הגלות שנגזר על ישראל, שיהיו אלף שנים בגלות כמגזן יומו של הקדוש ברוך הוא, כמו שמצינו בדברי חז"ל, עם כל זה היה כח התשובה מבטל את הגזרה. וכל שכן בזמננו שזה יותר משמונה מאות שנה שקלה היום הנ"ל, ואין הסבה כי אם מצדנו, שבעונותינו הרבים אין אנו מניחים לו שישרה שכינתו בתוכנו.

וכאשר נחפשה דרכינו ונחקרה, איזה עונות הם מהעקרים הגורמים לאריכת גלותנו, נמצאם הרבה. אך חטא הלשון הוא על כלו מפני כמה טעמים. אחד, כיון שזה היה העקר לסבת גלותנו, כמו שהבאנו מגמרא יומא ומירושלמי הנ"ל. אם כן כל כמה שלא נראה לתקן זה החטא, איך תוכל להיות גאלה, כיון שזה החטא פגם כל כך, שעל ידי זה גלינו מארצנו, על אחת כמה וכמה שאינו מניחנו לבוא לארצנו.

יאכלו ענוים וישבעו. (מדרש) זה מרדכי ואסתר. תנא לשלשה חלקים נחלק ממונו של המן, שלישי למרדכי ואסתר, ושלישי לעמלי תורה, ושלישי לבנין בית המקדש, ושלשתן בפסוק אחד, יאכלו ענוים וישבעו זה מרדכי ואסתר, יהללו ה' דורשיו, אלו עמלי תורה, יחי לבבכם לעד, זה בנין בית המקדש (מ"א ט ג) והיו עיני ולבי שם כל הימים. א"ר יודן ממה שעשה להם הקב"ה בעולם הזה אתם יודעים מה מתוקן להם לעתיד לבא יחי לבבכם לעד וגו' (כב, ל-לא) אכלו וישתהו גו' זרע יעבדנו. אמר רבי יודן כל שבא לכלל זרע חי, יצאו נפלים שאינם חיים לעתיד.

(כב, לב) יבאו ויגידו צדקתו. (תורת כהנים) רבי שמעון בן אלעזר אומר יבאו דורות האחרונים ויגידו צדקתו של הקב"ה שעשה לדורות הראשונים. לפניו יכרעו כל יורדי עפר ונפשו לא חיה. וכן הוא אומר (שמות לג כ) כי לא יראני האדם וחי, בחייהו אינם רואין הא בשעת מיתתן רואין.

תרפט. שנו רבותינו (סנהדרין קי ע"ב) קטן מאימתי בא לעולם הבא, רבי חייא ור' שמעון ברבי, חד אמר משעה שנולד, וחד אמר משעה שספר, מאן דאמר משעה שנולד דכתיב יבאו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה, ומאן דאמר משעה שספר דכתיב זרע יעבדנו יספר לאדני לדור, רבינא אמר משעה שנזרע שנאמר זרע יעבדנו, רבי נחמיה אמר משעה שנמול דכתיב (תהלים פח טז) עני אני וגוע מנוער נשאתי אמך אפונה. תנא משמיה דרבי משעה שיאמר אמן שנאמר (ישעיה כו ב) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי אמונים אלא האומר אמן.

תרצ. (כג, א) מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר. (ב"ר פרשה נט) דוד רוען של ישראל (ש"ב ה ב) אתה תרעה את עמי ישראל, ומי הוא רועה של דוד הקב"ה שנאמר ה' רועי לא אחסר. אברהם היה מברך את הכל שנאמר (בראשית יב ג) ונברכו בך כל משפחות האדמה, ומי היה מברך את אברהם הקב"ה שנאמר (שם כד א) וה' ברך את אברהם בכל. משה ניסן של ישראל שנאמר (שמות יז ב) (מה תנסון את ה') [לכל האותות והמופתים אשר עשה משה], ומי הוא ניסן של משה הקב"ה שנאמר (שם טו) ויקרא שמו ה' נסי. ירושלים אורו של עולם שנאמר (ישעיה ס ג)

זית רענן

מקדשו דריש כמו ראמים. ע"ט פ"י מאסף לו. פ פעם אחת בשנה.

זרע ישראל, א"ר בנימין זה שכט בנימין שנולד באחרונה, רבנן אמרין יראי ה' הללוהו אלו הכהנים, כל זרע יעקב כבודוהו אלו הלויים, וגורו ממנו כל זרע ישראל [אלו ישראל].

(כב, כה) כי לא בזה ולא שקץ ענות עני בנוהג שבעולם שני בני אדם נכנסו אצל הדיין אחד עני ואחד עשיר למי הדיין הופך את פניו לא אל העשיר, ברם הכא ולא הסתיר פניו ממנו. ר' חגי גזר תעניתא ואתא מיטרא אמר לא מפני שאני כדאי אלא כי לא בזה ולא שקץ ענות עני, וכשם שלא בזה ולא שקץ את תפלתו כך לא בזה את קרבנו. אגריפס המלך בקש להקריב אלף עולות ביום **צ"ד** שלח ואמר לכהן גדול שלא יקריב אותו היום חוץ ממנו, בא עני אחד וכידו שתי תורים אמר הקרב לי את אלו, אמר לו המלך צוני שלא יקריב אחר חוץ ממנו, אמר לו אדוני כהן ארבע אני צד בכל יום אני מקריב ב' ומתפרנס בב' ואם אין אתה מקריב לי הרי אתה חותך את פרנסתי. עמד הכהן והקריבם, נראה לאגריפס בחלום קרבנו של עני קדמך שלח ואמר לכהן לא כן אמרתי לך שלא יקריב אחר חוץ ממני, א"ל כך וכך אמר לי ארבע אני צד בכל יום ב' אני מקריב ובב' אני מתפרנס ואם אין אתה מקריב לי הרי אתה חותך פרנסתי לא היה לי להקריב, אמר לו יפה עשית. מעשה בשור אחד שהיו מושכין אותו לקרבן ולא נמשך, בא עני אחד וכידו אגודה אחת של טרסכמון (מין ירק) והושיט לה ונטלה ואכלה, נראה לבעל השור בחלום אגודתו של עני קדמך. מעשה באשה אחת שהביאה קומץ אחד של סלת והיה כהן מבזה עליה ואומר ראו מה הן מביאות להקריב מה בזה לקבל ומה בזה להקריב, נראה לכהן בחלום אל תבזה עליה הרי הוא כאלו נפשה הקריבה. והלא דברים קל וחומר ומה אם מי שאינו מקריב נפש כתיב בו נפש, מי שהוא מקריב נפש על אחת כמה וכמה. מעשה באחד שהביא מנחתו מגליא ומאספמיא ומחברותיה וראה את הכהן שהיה קומץ ואוכל השאר, אמר כל הצער שצערתי בשביל זה שיאכל, היו מפייסין אותו לומר מה זה שלא נצטער אלא בין האולם והמזבח זכה שיאכל את מנחתך, אתה שנצטערת עליה עאכ"ו, הוי כי לא בזה ולא שקץ ענות עני.

(כב, כז) יאכלו ענוים וישבעו. (ירושלמי דקדושין פ"ד) א"ר חזקיה עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראתה עינו ולא אכל, ר' אלעזר חשש לה לההיא שמועתא ^טומצמית ליה פריטין ואכיל בהון מכל מילא ^טחדא בשתא.

ומאי חיות להניח עסקיכם בחורב ולהקריב קיניהם של אלו, ימתינו עד עת הפנאי. אך לא יפה עשו בזה כי גרמו ציטול פריה ורביה וצנות ישראל גורשו מצית תענוגיהן, והיינו [דכתיב שמואל א', א' ג'] חפני ופנתם כהנים לה', ולא לצריות, כי חילו היו מקריבין הקימין היו טוב לה' ועוב לצריות אבל לא היו רק כהנים לה' ולא לצריות (ט).

רש"י ד"ה המוציא מחבירו וכו'. [עיין חשו' חו"מ סי' ר"ה ד"ה הנה, ובחינושי גיעין ל' ע"א ד"ה המלוכה].

דף ט' ע"ב: [אבל מקדש שני שהיו עוסקין בתורה ומצות וגמילות חסדים מפני מה חרב מפני שהיתה בו שנאת חנם. בפסחים ק"ג ע"ב אמרינן הרוחב דבר עזירה בחזירו אסור להעיד עליו יחידי אבל מלוא לשנאותו. והעלו שם צתום ד"ה שראה, דמ"מ לא יראה לפניו שנאה צפרהסיוא משום כמים פנים אל פנים ע"ש]. שמעתי דבר נאה ומתקבל מהגאון מו' יעקב ווירמיו ז"ל שיהי רב"ד ורב צב"מ"ד דק"ק פפד"מ ^{16/08/2018} ע"ה מיושב מה דאמר ר' יוחנן ז' צשמעתין דבית שני חרב מפני שנאת חנם, ובמס' צ"מ [ל' ע"ב] אמר ר' יוחנן צעלמו שלא חרבה אלא מפני שהעמידו דיניהם על דין תורה (יא). ואמר הגאון ה"ל יבוא ר' יוחנן השלישי ויכריע, דאמר ר' יוחנן צפ' הנחין [גיעין נ"ה ע"ב] אקמלא ובר קמלא חרב ירושלים וכו' ומסיק מדיחצי רבין ולא מיחו ש"מ ניחא להו לרבין אחיל איכול קורלא צי מלכא ע"ש. י"ל הענין היה כך, דחינהו קמלא ובר קמלא הו"ל שנאת חנם אהדדי דכך היה נוהג צירושלים כדלעיל, אמנם רבין דיתבי החס דנו אותו לזכות מסתמא לא ישנאוהו חנם אע"כ ראה צו דבר ערוה יחידי ומלוא לשנאותו, ואסור לו לומר לנו מה ראה צו כי אין להעיד יחידי, וכיון שמלוא לשנאותו למה נמחה ונבעלו ממלוא, אלא לפמ"ש חוס' משום כמים פנים אל פנים וכו' היה להם לרבין למחות צו מ"מ, אלא שדברי חוס' אלו המה ממנהג לפנים משורת הדין ורבין דירושלים העמידו דצריהם על דין תורה, נמלא ע"י שנאת חנם של קמלא וע"י דין תורה דרבין חרבה ירושלים, י"ר שיצ"א ודפח"ח (ב).

[מקדש שני וכו' מפני מה חרב מפני שהיתה בו שנאת חנם]. אח"ל [צ"מ ל' ע"ב] לא חרבה ירושלים אלא מפני שהעמידו דיניהם על דין תורה, והלא דבר הוא וכו' אסור לשפוט דין תורה כאשר ליונו ה' אלקינו. אבל הענין הוא כך

כי כתיב [דצרים א' י"ז] המשפט לאלקים הוא, כי הוא ית' צנה יסודו צדינו לפי מה שירד בחכמתו לדעת עם הקדוש הזה צהייתם עושי רצונו ית' לכן צנה יסודו על אחה כללים כגון חקקה אין אדם מעי צפני צע"ח, חקקה אין אדם תוצע אח"כ יש לו, וכאלו הרצה, וכל כהאי גונא מלוא שלא לפשר כ"א יקוב הדין את ההר, אך עתה צע"ה נתקלקלו הדורות וגזרה שנאת חנם ורצה המשעמא וגדלה הקנאה וכל אשר רואה פרועה של חצירו כאלו שללו ממנו והוא ראוי לכך יותר מחצירו, ועי"ז מתיר לעלמו גזילות וחבלות ולהעבי נגד חצירו ולהצוב אעפ"י שאין לו והכל ציושר ודת תורת עלמו, ע"ז [לא] נאמר משפט לאלקים כי הוא ריבכם דייקא, צכגון זה מלוא לצבוע למלא פשר דבר כי א"א להעמיד דת האמת על חילו צאנשים כאלו, ולכן כלפי שאמרו צשמעתין לא חרבה ירושלים (ג) אלא מפני שנאת חנם אמרו שם שלא חרבה אלא מפני שהעמידו דיניהם על ד"ת, ואלו ואלו דברי אלקים חיים כיון שהיה שנאת חנם לא היה להם להעמיד דיניהם על דברי תורה כנ"ל (ד).

מקדש שני וכו' מפני מה חרב מפני שהיתה בו שנאת חנם. לכן נחרב הבית ע"י צני שעיר, הואיל ותחלת

צנינו היה ע"י כספו של המן (ה) ונחרב צעון שנאת חנם, כיון שחטאו של המן היה צלישנא צישא [מגילה י"ג ע"ב] וע"י מפלתו וצנה הצב"מ"ק, לכן כשחטאו בזה נחרב ע"י אדומיים. וא"ש מאי דאח"ל [שם י"ד ע"א] דלא אמרינן הלילא צפורים משום דליכא למימר הללו עבדי ה' ולא עבדי אשורוש דאחתי עבדי אשורוש אן, היינו ממש עבדי אשורוש שמפני אותו השעבוד של אשורוש עדיין אנהנו צגולה הואיל וצנה צכספו של המן (ז).

מקדש שני וכו' מפני מה חרב מפני שהיתה בו שנאת חנם. [עיין לקמן פ"ה ע"ב ד"ה וכהנה מכה].

ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות ע"ז ג"ע וש"ד. לריך להבסיר איך תהיה שקולה. וחו הרי קמן צית ראשון נחרבה הארץ גפרית ומלח שרפה כל ארצה [כלקמן נ"ד ע"א] ולעומת זה היו אנשים צגלות צכבוד גדול צבית המלכים כשדים ופרסים, וצית שני צהיפוך לא שפך חמתו כל כך על הארץ כי אס על אנשי הגולה צעו"ה וציתר ועשרה הרוגי מלכות ודורו של שמד ר"ל ושכחת התורה צעו"ה ר.

גיטין מהר"ק (ג. י. תשכ"א) ל"א ע"ב ד"ה והנה, תו"מ השלם שמות עמ' קי"ט ד"ה כי תראה. (ג) עיין לעיל הערה צא. (ד) דרשות ח"ג עמ' ע"ז ד"ה ונצתיק. (ה) במקור לעיל מיניה מייתי ילקוט תהלים [סוף רמז תרפ"ח] דמכספו של המן ניתן לבנין ביהמ"ק. (ז) דרשים ואגרות חת"ס (ירושלים תשנ"ח) עמ' קצ"ו ד"ה או.

(ט) דרשות ח"ב שס"ו ד' ד"ה חפני. (צ) לפנינו לא נמצא זה בשם ר' יוחנן. ועיין תוס' ב"מ ל' ע"ב ד"ה לא חרבה, ובעין יעקב שם. (צא) כן הקשו תוס' שם. (וצ"ל דירושלים בכלל ביהמ"ק, דהא שם אמרינן "לא חרבה ירושלים..."). ובחי' גיטין ג"ה ע"ב ד"ה מאי, הוסיף: "אע"פ די"ל הא בבית ראשון והא בבית שני". (צב) חי' פסחים קי"ג ע"ב. וכ"כ בשמו בחי' גיטין שם, בחי'

חלק ה' ספר גאולה וישועה פרק ג' קג

לפי שאז הצרה כפולה וזש"א ג"כ אחי יוסף ליוסף אנא שא נא לפשע אחיך, הזכירו לו האהוה לומר שאע"ג שוודאי שפשעת האחים קשה מאד אפ"ה תסלח לנו לפי שהאהוה ג"כ טעם אל הסליחה כי האיך יאכל האדם את הצי בשרו ולא ישא לפשע שלו, וזה דומה לאדם שידו הימנית חתך את ידו השמאלית דפשיטא שאינו חוזר וחוחך את ידו הימנית כדי לנקום ממנה גם דרך האנשים הגולים להתנחם זה בזה ולא שיוסיפו הם מכאוב על מכאוביהם זה לזה ע"כ קשה שנאת וקנאת הגולים זה לזה וכשהאומה הזאת מריבים זה עם זה כל אחד מגלה מומי חברו ומומי אבותיו מה שלא יעשו כן שום אומה בעולם כי הם יריבו את ריבם וסוד אחר אינם מגלים וגם בזה יש ללמוד עליהם זכות לפי שהוא סבת קדושתם שכל חטא ורשע הוא לשמך פסול אצלם מה שאין כן בשום אומה שבעולם שכל העבירות נעשין להם כהיתר וזהו וודאי ד) שראוי לפרסם מעשה הרשע כדי לידע ולהודיע ולהודיע שמעשה הרע הוא גנאי לעושהו גם לו גם לזרעו אחריו ובזה יקחו מוסר ויבושו החוטאים ממעשיהם הרעים, אכן עכשיו בעו"ה יגנו זא"ז בדרך נקמה בעלמא ואע"ג שידע שהוא משקר בחבירו אינו מונע מלגנותו וזה וודאי חטא גדול המעכב עקבות המשיח. ומצינו שהכתוב מעיד על שאר האומות שכולם השוו את דעתם בעמק השוה להמליך את אברהם אבינו עליהם ולתת לו כל הכבוד שהיה ראוי לו ולא כן אנחנו עם ה' וצאן מרעיתו כי מי לנו גדול כמשה ואפ"כ היו חולקים עליו תמיד וגם מדה זו המגונה אינה נמצאת אצלינו רק בשביל שאנו עם ה' ואין לנו להשתעבד לשום אדם בלתי לה' לבדו כי הוא לבדו מלכנו, כמו שהוכיחם שמואל הנביא על ששאלו להם מלך בימי שאול וע"ד הורות כתבו מלכי פרס ומדי על ספר דברי הימים שלהם כי מרדכי היהודי היה משנה למלך וגדול ליהודים שהוא דבר חידוש אצלם ויותר מזה מה שהיה רצוי לרוב אחיו ולא קנאו אותו בממשלתו. וזה אמנם היה לפי שידעו בו שהוא לא היה דורש טובת עצמו כדרך רוב המנהיגים רק היה דורש טובת עמו וזה היה סיבת אהבתו ואפ"ה לא היה רצוי רק לרוב אחיו ולא לכל אחיו. ה) וחתם ספר גאולה זה במקרא זה להגיד כי לעולם לא ימצאו צוררי היהודים

מקום

ד) שראוי לפרסם גנאי הרשע.

ה) שמונאי ישראל לא יכלו להם כבהם יושבים לשלום יחדיו.

1000000

קד חלק ה' ספר גאולה וישועה פרק ג'

מקום להציר את ישראל ולהלשין עליהם אלא אי"כ הם צוררים לעצמם ומלשינים זה לזה. ולכך ראה מרדכי לאחוז במדת השלום כי בנה לא יוכלו לו המן ושאר צוררי היהודים. ומכלל אזהרה זו שלא להחזיק במחלוקת.

ורז"ל אמרו איזהו מחלוקת שאינה לש"ש זהו מחלוקת קרח ועדתו. ואיזהו מחלוקת שהיא לש"ש זו היא מחלוקת הלל ושמאי. (ו) פ"י אע"ג דלכאורה נראה שאינה לש"ש שהרי א"א שיהיו דברי שניהם אמת ואפ"ה אמרינן הואיל וכוונתם לש"ש הרי אלו ואלו דברי אלהים חיים, ולהיפך איזהו מחלוקת שאינה לש"ש זו היא מחלוקת קרח ועדתו שאע"ג שהיו מראים עצמם כאלו נחלקו לש"ש באמרם שאין ראוי להשתרר על עם ה' ואפ"ה לא היה מחלוקת לש"ש ולכך לא אמר ג"כ מחלוקת קרח ומשה ואהרן כדרך שאמר מחלוקת הלל ושמאי משום שמשה ואהרן לא התעוררו כלל על ענין מחלוקתם כענין שאמרו ואנחנו מה ולא אמר רק מחלוקת קרח ועדתו כי לפי האמת הם עצמם היו חלוקים זה מזה וזהו שתרגום אונקלוס ואתפליג ולא תירגם ופליג ויש שאינם מריבים עם חבריהם בפרהסיא רק נראים כאוהבים והם שונאים גמורים ועליהם התפלל דוד ואמר ה' לי בעוזרי ואני אראה בשונאי כלומר אותם השונאים שמראים את עצמם כעוזרים לא אוכל להשמר מפניהם רק הש"י יהיה לי כנגד אותם העוזרים והוא יפיר עצתם ויקלקל מחשבותם, ולכך גקוד בעוזרי בחולם העי"ן ובקמ"ץ הרי"ש שהיה ראוי להנקד בעזרי בסגו"ל העי"ן ובחיר"ק הרי"ש כמו עזרי מעם ה'. אכן השונאים שמראים עצמם כשונאים אני בעצמי יכול לראות ולהשמר מהם וזהו ואני אראה בשונאי וגם כי יחנן איש חנף אין ראוי לשמוע לקול תחנוניו כי לבו בל עמו. פ"י הרב ש"ו תתהפך עד כי מן מלת לב נעשה מלת בל. וכן בלב ולב ידברו מלת בלב הוא בל לב הפוך לכאן ולכאן ע"כ סופו שנאה וזהו שאמר דוד ע"ה תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי פ"י לפי שידעתי בתחילת הענין (ז) כשבאו אלי בדברי חניפותם שסופו לא יהיה רק שנאה. אותו התכלית נתתי אל לבי בתחילת דיבורם וע"כ לאויבים היו לי כבר. ולשון היו דמשמע עבר משמע כפי' זה. ואחר כל מחלוקת ורכילות ראוי להטייל שלום בתוכם שכן אחר אותיות רכ"ל באות אותיות של"ם וכבר סיפרו לנו

רז"ל

(ו) כוונה מאמר איזהו מחלוקת שהוא לשם שמים.

(ז) שיש להסתלק מלשון המנופה.